

OBSAH

ÚVODEM – PŘEDMLUVA AUTOREK.....	7
1. DYSLEXIE – DAR NEBO CELOŽIVOTNÍ TRÁPENÍ?.....	10
1.1 PŘÍČINY A PROJEVY DYSLEXIE.....	10
1.1.1 Příčiny dyslexie.....	10
1.1.2 Projevy dyslexie.....	11
1.1.3 Dysgrafie.....	13
1.1.4 Dysortografie.....	13
2. ŘEČ A SLUCH, ČTENÍ A PSANÍ.....	16
2.1 ŘEČ.....	16
2.1.1 Fonologie.....	16
2.1.2 Morfologie.....	17
2.1.3 Syntax.....	17
2.1.4 Pragmatická rovina.....	17
2.1.5 Jazykový cit.....	18
2.1.6 Specifické poruchy řeči.....	18
2.1.7 Vývojová dysfázie.....	19
2.1.8 Komunikační dovednosti.....	19
2.2 SLUCH.....	20
2.3 ČTENÍ.....	21
2.3.1 Východiska nácviku čtení.....	21
2.3.2 Vyučování čtení.....	22
2.4 PSANÍ.....	23
3. DYSLEXIE NENÍ JEN ŠPATNÉ ČTENÍ.....	24
3.1 PAMĚŤ.....	24
3.2 AUTOMATIZACE.....	25
3.3 KONCENTRACE POZORNOSTI.....	26
3.4 ORIENTACE V ČASE, ORGANIZACE SEBE SAMA.....	27
3.5 RYCHLOST – NEJVĚŠÍ NEPŘÍTEL.....	27
3.6 PRAVO-LEVÁ A PROSTOROVÁ ORIENTACE.....	28
3.7 SERIALITA.....	28
3.8 ZPŮSOB UČENÍ A METAKOGNITIVNÍ STRATEGIE.....	28

1. DYSLEXIE – DAR NEBO CELOŽIVOTNÍ TRÁPENÍ?

1.1 Příčiny a projevy dyslexie

V historii i v současnosti se můžeme setkat s lidmi, kteří se navzdory svým schopnostem nikdy nenaučili dobře číst. V zahraničí to byli např. generál Patton, sochař Auguste Rodin, američtí herci Tom Cruise, Whoopi Goldberg, Steve Mc Queen, filmový režisér a scénárista Steven Spielberg a další. Přestože v historických pramenech je jejich handicap ve čtení a psaní popsán, dosáhli vynikajících výsledků v jiných oblastech lidské činnosti.

1.1.1 Příčiny dyslexie

Příčin obtíží je celá řada, vzájemně se kombinují, vystupují v různé intenzitě. Přibližně ve 40–50 % případů se na vzniku poruchy podílí **dědičnost**. Trpí-li jeden z rodičů nebo oba dyslexií, potom je velká pravděpodobnost, že podobné obtíže bude mít i jejich dítě. U chlapců je přibližně pětikrát větší pravděpodobnost, že budou trpět dyslexií v případě, že poruchu má někdo z rodičů, u dívek je toto riziko čtyřikrát větší. Zároveň je pozitivním faktem, že rodiče, kteří se sami potýkali a dosud se potýkají s obtížemi, umějí lépe svému dítěti pomoci a pochopit ho.

Nelze říci, že dyslexii způsobuje jediný gen. Dědičně je ovlivněn vývoj funkcí, které se na čtení podílejí, např. řečové dovednosti, globální vnímání slov, fonemické uvědomění, paměť.

Další příčinou jsou změny ve **struktuře a fungování mozku**. Nelze říci, že mozek jedince s dyslexií pracuje hůře nebo lépe. On pracuje jinak, bez ohledu na to, jakým jazykem lidé mluví. Odlišné práci mozku odpovídá jiný způsob řešení problémů a měl by jí odpovídat i odlišný způsob učení se.

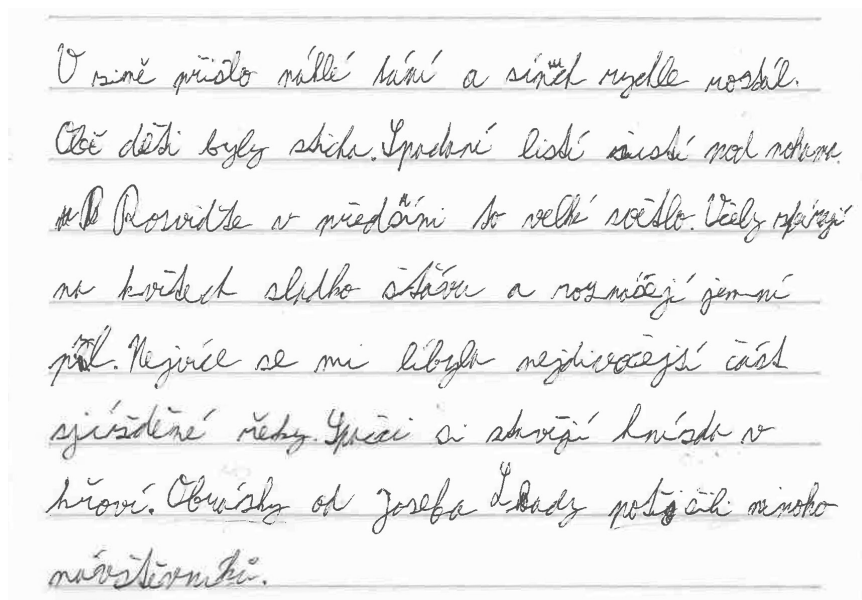
Je otázkou, zda mozkové mechanismy, které na jedné straně způsobují obtíže, nejsou předpokladem zvláštních schopností, s nimiž se setkáváme u některých dyslektiků. Např. 40 % ze 300 milionářů v USA bylo diagnostikováno jako dyslektici (Matějček, 2005).

Významný fotbalový kouč v USA říká: „*Dyslexie mě naučila soustředit se na problémy a promyšlet je. Pomohla mi využívat moji představivost k vizualizaci řešení*“

by neměly výrazně ovlivňovat klasifikaci písemných prací. Jejich příčinou je deficit ve vývoji fonemického uvědomění, v některých případech to může být nesprávná artikulace (dítě píše tak, jak vyslovuje), dysgrafie nebo pouze obtíže v grafomotorice. Nepochybně se na výskytu specifických dysortografických chyb podílí tlak na rychlost. Dítě se snaží psát rychle, nevnímá přesně hláskovou stavbu slov včetně délky samohlásek. Pokud má text kontrolovat po napsání, chyby nevidí, vnímá tožnost se slovem, které si pamatuje.

Specifické dysortografické chyby:

- rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek;
- rozlišování slabik dy-di, ty-ti, ny-ni, rozlišování sykavek s-š, c-č, z-ž;
- chyby postihující hláskovou stavbu slov, tj. přidávání, vynechávání nebo přesmykování písmen, popř. slabik;
- hranice slov v písmu (psaní předložek, zájmen dohromady se slovem, spojení více slov).

Obrázek 1: Ukázka dysortografie (žák 7. ročníku ZŠ, současně dyslexie, negativní vztah ke škole)

V zimě přišlo náhlé tání a sníh rychle roztál. Obě děti byly zticha. Spadané listí šustí pod nohama. Rozsvítte v předsíni to velké světlo. Včely sbírají na květech sladkou šťávu a roznášejí jemný pyl. Nejvíce se mi líbila nejdivočejší část sjížděné řeky. Špačci si stavějí hnízda v křoví. Obrázky od Josefa Lady potěšily mnoho návštěvníků.

2. ŘEČ A SLUCH, ČTENÍ A PSANÍ

Dítě se rodí s předpoklady k rozvoji řeči, má zakódovány základy jazyka. Řeč se vyvíjí téměř bez instrukcí, pokud dítě žije v podnětném prostředí a vnímá mateřskou řeč. Je lokalizovaná na levé hemisféře. Čtení a psaní jsou ale kulturním objevem a je třeba je cíleně a systematicky cvičit. Četné výzkumy se stále snaží odhalit, co je základem pro typický a atypický vývoj dovednosti číst. Ukazuje se, že špatní čtenáři vykazují anomální vzorce ve stavbě určitých oblastí mozku, a to nejen při čtení, ale též při plnění úkolů zaměřených na řeč. Vývoj řeči je výrazně ovlivněn vývojem sluchu.

2.1 Řeč

Dyslexie je především oslabení v oblasti řeči. Týká se porozumění řeči i mluvy a zahrnuje fonologii, morfologii, sémantiku, syntax i pragmatiku. Dítě vnímá již v prvním roce života zvukovou stránku řeči. Postupně si uvědomuje slova, jejich význam a stavbu (slovní základ, slova příbuzná), vztahy mezi slovy ve větě, rozvíjí se jazykový cit. Učí se používat adekvátní slova ve správném tvaru v mluvené řeči. V mladším školním věku zpočátku zvládá tyto dovednosti nezáměrně, bez znalosti pravidel, postupně si osvojuje gramatiku, receptivní i expresivní řeč se z kvalitativně.

2.1.1 Fonologie

Fonologie je věda, která se zabývá hláskovou stavbou slov. Foném je nejmenší funkční jednotka, která má rozlišovací funkci z hlediska významu slov. Fonemické uvědomění ovlivňuje vývoj slovní zásoby a používání gramatických kategorií. Terminologie v oblasti sluchového vnímání není jednotná a je obtížně srovnatelná s angloamerickou literaturou. L. Krejčová (2019) používá ve shodě s G. Seidlovou-Málkovou (2016) pojem *fonematické povědomí*. Fonematické povědomí je uváděno v Souboru testů pro diagnostiku dyslexie.⁵

⁵ *Phonological awareness* – fonologické uvědomění zahrnuje rýmování, dělení slov na slabiky, poznávání první a poslední hlásky ve slově. Jakmile dítě dovede rozdělit slovo na hlásky (fonémy), dosáhne úrovně *phonemic awareness* – fonemického uvědomění.

Phonological awareness je nadřazeným pojmem *phonemic awareness* (K. Cainová a další). Překlad/převod uvedených pojmů do češtiny je obtížný. *Phonological* – fonologický. Fonologie je odvětví jazykovědy, utvořené adjektivum se týká vědního oboru. *Awareness* – považujeme za přesnější překlad slova *awareness* uvědomění než povědomí. Tentýž pojem ve spojení „fonemické uvědomění“ používá Z. Matějček. Překlad spojení *to be aware of* je „být si vědom“. Pojem sluchové vnímání, který bývá v této souvislosti používán, je příliš obecný, především navozuje spojitost s možnými vadami sluchu.